

På vandring gjennom livet – en teologisk refleksjon

Av Jørund Midttun

*Da skal dere kjenne sannheten,
og sannheten skal gjøre dere fri
Joh 8,32*

Den norske kirkes plan for trosopplæring er en enorm utfordring både organisatorisk og pedagogisk. Navnet Størst av alt kan i sannhet gis ulike tolkninger. Mange er de gruppene barn og ungdom som skal nås; de har forskjellig inngang til livstolkning og forskjellige interesser. Prosjektet "På vandring gjennom livet" tar hesyn til dette, både ved at det som helhetlig prosjekt gir et særegent tilbud på trosopplæring og ved at prosjektet innad er fleksibelt, med flere komponenter som kan vektlegges ulikt. Dette er bl.a. ut fra en teologisk refleksjon over hvordan tilnærmingen til Gud og gudstro kan skje på flere måter, som utfyller hverandre, men også styrker hverandre. Utgangspunktet for prosjektet fra Ung kirkesangs side var bl.a. å trekke til seg ungdom, særlig gutter, som i liten grad lar seg engasjere av UK's tradisjonelle arbeid. I hvilken grad dette har lyktes kan neppe erfaringene fra prosjektet gi et utfyllende svar på, men en bør ut fra de erfaringer som er gjort kunne si fleksibiliteten i opplegget gir gode muligheter til å engasjere bredt, og å integrere dette opplegget i mange ulike typer barne- og ungdomsarbeid.

Prosjektet har tre hovedkomponenter. For det første selve vandringen, som er grunnkomponenten. Dernest de filosofiske samtale og de tidebønnene som skjer under vandringen. Alle disse komponentene kan selvsagt brukes hver for seg, men sammen blir de et hele som gjensidig påvirker hverandre, noe erfaringene fra prosjektperioden har vist i stor grad. I det følgende skal vi gjøre en enkel teologisk refleksjon over disse tre komponentene.

Vandringen

Pilegrimsvandring som fenomen har som kjent hatt et oppsving de siste par årtier. Her i Norge kom gjennombruddet med åpningen av pilegrimsleden i 1997, og på verdensbasis kan vi se at vandringen mot Santiago de Compostela har mangedoblet seg. Den økte aktiviteten har også avfødt en god del tenkning om hvordan vi skal kunne sette vandringen inn i en større trossmessig sammenheng. Vi skal ikke gjenta mye av det her, men kort kan det sies at det rundt pilegrimsvandring i vår tid har utviklet seg, eller kanskje snarere er stadig i ferd med å utvikle seg en egen spiritualitet knyttet til vandringen, som bygger på tidligere tiders tenkning, men også vår egen tids erfaring og refleksjon rundt opplevelse av skaperverket, både i form av naturen som omgir oss og betydningen av kroppen som en viktig og integrert del av sjelslivet. En kropp som vandrer, eller på andre måter beveger seg, og dermed gjør seg gjeldende, får en annen erfaring også i forhold til det å nærme seg Gud "uten" en kropp. Det henger igjen sammen med en langt større bevissthet omkring skapelsesteologi. I mer tradisjonell kristen forkynnelse, ikke minst i en mer pietistisk tåpning, har naturen eller "verden" hatt mindre vekt, og har ofte hatt en negativ klang. Den positive siden av forkynnelsen hadde sterkt fokus på betydningen av Kristi soningsverk og den personlige omvendelse til Ham. I vår tid er dette mer balansert i retning av en større vektlegging av og dermed bevissthet rundt betydningen av naturen som et uttrykk for Guds godhet, og på samme måte kroppen ikke først og fremst som stedet for syndige lyster, men som en integrert del av vår erkjennelse av Gud.

Samtidig har vår tid gjort et utvalg fra den klassiske pilegrimstradisjonen. Pilegrimsvandring som botsøvelse, hvor formålet er å bli løst fra en synd og/eller en sykdom ved helgenraven/målet for vandringen, er i vår tid mindre vektlagt. Større fokus har det som skjer i prosessen, under selve vandringen. Bevisstheten om vandringen også som en indre reise, hvor vi blir bedre kjent med oss selv og kanskje når fram til en større klarhet. Også alternative definisjoner av pilegrimsvandring, hentet fra den keltiske tradisjonen oppleves relevante. Her er vandringen ikke på samme måte knyttet til bestemte mål, men prosessen i seg selv er viktig.

I prosjektet har det vært lagt vekt på at vandringen er noe annet enn dagliglivet og noe annet enn en vanlig tur. I tråd med generell tenkning for vandringen har vi delt den inn i fire (fem) faser eller stadier:

- **Kall til oppbrudd.** Den mentale forberedelsen til reisen. Kan kanskje defineres som et kall til oppbrudd, eller en forventning om å kunne gå ut av den vanlige tilværelsen for å gjøre noen andre erfaringer, kanskje gjøre dypere innsikter.
- **Oppbruddet.** Overgangen fra det dagliglivet til vandringen er en form for brudd, en overgang til noe annet. Gjerne markert ved en form for utsendelse og/eller velsignelse.
- **Vandringen.** I vandringen er man i et annet landskap både i bokstavelig og overført betydning. Man er en peregrinus, en fremmed; hverdagen har man lagt bak seg, det er tid for fordypelse, på vei mot målet.
- **Målet.** En pilegrim har et mål, på flere plan. Fysisk er man på vei mot et sted. Det behøver ikke være et stort valfartssted, men likevel et endepunkt for vandringen. På det indre plan er målet å kunne møte Gud på en ny og kanskje dypere måte.
- **Hjemreisen.** Reisen tilbake til dagliglivet hører også med til pilegrimsreisen. På samme måte som Peter, Jakob og Johannes skal man ned fra fjellet igjen (Matt 17,9). Hjemreisen kan være en viktig del av turen, men kan også være mindre vektlagt, kanskje bare med en enkel bønn.

Skjemaet slik det her er presentert kan strekke seg over flere dager, eller kan gjøres unna på bare noen

timer. Begge alternativer har vært forsøkt innen rammen av prosjektet. Hovedsaken er at dette er en form for spiritualitet der en indre fordypelse er nært knyttet sammen med den ytre bevegelsen og bruken av kroppen. Den gir rom et stort for stillhet, og en åpning Gud som en størrelse som også ligger bortenfor ordene og til og med tankene. Slik sett blir vandringen et fruktbart motstykke, eller gjerne en større ramme rundt samtalerne, hvor nettopp bruk av tanker, mer presist, tanker uttrykt, står i fokus. Gjennom å vandre i et naturlandskap kan en oppleve både at tanken blir klarere og se hvordan undring og tilbedelse fortsetter der ordene stopper eller ikke lenger strekker til.

Samtalen

Slik Øyvind Olsholt har gjort inngående rede for ut fra et fagfilosofisk ståsted, har de filosofiske samtalerne på flere måter vært nøkkelpunktet i prosjektet. Bruken av filosofisk samtale i en kristen sammenheng har i liten grad vært brukt tidligere, og denne delen av prosjektet må derfor sies å være et nybrottsarbeid. Som sådan har det vært både spennende og utfordrende å gå finne ut hvor erfaringene brakte oss. Vurderingen så langt er at dette har vært et meget fruktbart virkemiddel.

Historisk sett har filosofien og teologien tidvis vært nært knyttet til hverandre i europeisk kultur. I middelalderen kunne de være vanskelig å skille fra hverandre, og flere av de fremste kirkefedrene er også viktige navn i filosofihistorien. Det er fordi målsettingen med filosofisk tenkning, slik vi har presentert den i prosjektet, nemlig søken etter sannheten, er en målsetting den deler med teologien. Det er likevel en avgjørende forskjell. Kristen teologi, ikke minst i middelalderen (ca 500-1500 e.Kr.) har som sitt grunnleggende premiss at Gud representerer sannheten. Filosofisk tenkning innenfor en teologisk kontekst vil derfor i siste hånd ha som formål å søke en dypere kunnskap og innsikt i Guds vesen. Dette premisset kan imidlertid oppleves som en utålelig begrensning på fri tenkning. En hjørnestein i all moderne filosofisk og vitenskapelig tenkning er at den skal være forutsetningsløs; at det nettopp ikke skal være noen bakenforliggende forutsetninger av typen "Gud", som skal begrense tankefriheten. Sekulariseringsprosessen i europeisk kultur som har foregått det siste halve årtusen er da også en stadig oppsplitting av teologisk tenkning fra annen tenkning.

Det er derfor på ingen måte en selvsagt ting at bruken av filosofisk samtale er et naturlig eller hensiktsmessig virkemiddel i et arbeid med barn og unge i kristen regi. Hensikten med kristent barne- og ungdomsarbeid, og i særlig grad for det som kommer i kategorien trosopplæring, er å skape en tryggere og mer informert tro. Det skjer gjennom opplevelser og erfaringer, men også gjennom refleksjon over trosgrunnlaget i Skrift og tradisjon. Filosofisk samtale slik den er introdusert i prosjektet, er potensielt en utfordring, ja i visse tilfelle en trussel mot en slik målsetting, fordi samtalen i prinsippet ikke har noen "fasit"; det er ikke gitt hvor den ender. En slik tilnærming til en åpen samtale er imidlertid en nokså defensiv holdning på troens og teologiens vegne. En tro som ikke tør å stille reelle og presise spørsmål ved sitt møte med tanker og erfaringer, blir lett en engstelig og begrenset tro. Filosofiske samtaler kan nok dermed bli utfordrende, men i like stor grad avklarende og utviklende. Ikke minst dersom filosofisk samtale blir brukt som metode i møte med bibeltekster eller andre mer spesifikke utsagn innen dogmatikken, kan resultatet bli at vi i etterkant forstår bedre, har fått en dypere innsikt i teksten. I løpet av prosjektperioden opplevde vi flere slående eksempler på dette.

Det kanskje viktigste aspektet ved den filosofiske samtalen er at den kompromissløst søker sannheten. Dette er noe som aldri kan stå i motsetning til kristen teologi, tvert imot er formålet med tolkning og utleggelse av bibeltekster nettopp å stadig søke etter en dypere innsikt. Imidlertid kan tekstutleggelse lett falle inn i vante spor, og stå i fare for å forfalle til en stadig gjentakelse av gamle standpunkter og innsikter som ikke alltid gir mening for mottakeren. Mot en slik bakgrunn kan den filosofiske samtalen som metode, med sitt stadige krav om avklaring og presisering, virke både disiplinierende og fornyende i møte med særlig bibeltekster, men også med tradisjonelle trosstandpunkter. En sentral tematikk i flere av evangeliene er behovet for å få øynene åpnet. Nøkkelttekster i evangeliene handler om blinde som blir seende, (Mk 8,22-26; Matt 20,29-34 og tilsv.) og det ligger implisitt en utfordring hos Jesus til sine tilhørere om å kunne "få øynene åpnet", dvs. se det som er vesentlig. Dette kan være et godt utgangspunkt eller begrunnelse for bruk av filosofisk samtale, og er beslektet med Sokrates' karakterisering av filosofi som jordmorkunst.

Det bør dessuten legges til at en viktig side ved bruken av filosofisk samtale er sammenhengen den står i. Filosofisk samtale som redskap er i prinsippet nøytral, isolert sett. Den har ingen tendens hverken i religiøs eller antireligiøs retning, men bruker fornuften som redskap for å forsøke å forstå tilværelsen, også tilværelsens dypeste spørsmål. Slik sett er den også prinsipielt sett ukontrollerbar. Ingen vet om en samtale vil kunne føre til en styrket eller mer avklart tro hos deltakerne eller det motsatte, men det er nødvendig å kalkulere med at begge deler kan og vil skje. Slik sett er filosofisk samtale å gi slipp på kontrollen, i håp om, men helst også i tillit til, at det er en metode som også kan gi positiv uttelling trosmessig sett. Men i prosjektet har samtalen gått inn som en del av en større helhet. De spørsmålene som blir behandlet i samtalen blir satt inn i en sammenheng av kristent fellesskap, både ved det sosiale fellesskapet, gjennom vandringene og gjennom det faste bønnelivet som også har vært en integrert del av samværet. Dermed kan også de begrensningene filosofien har som redskap i en religiøs kontekst settes inn i en større helhet. I møte med de siste og dypeste spørsmål vil fornuften også finne sin begrensning. Dermed vil en filosofisk samtale like ofte som å kunne finne svar, lede til at spørsmålene blir skarpere, mer presist stilt. Det kan igjen gi rom for en fruktbar vandring i stillhet, eller en liturgisk tidebønn som nærmer seg Mysteriet gjennom gamle gjentatte formuleringer.

Bønnene

Det tredje elementet i prosjektet er nettopp de faste tidebønngudstjenestene som var et fast innslag i programmet i samlingene og vandringene. Tidebønnene utfyller begge de to andre elementene. De lager en ramme som gjør at vandringen blir noe mer enn en alminnelig tur i fjellet eller naturen. Den blir avbrutt av stunder da vi løfter blikket og gjør en liten reise bortenfor, utenfor det vi kan sanse. Vandringen og bønnen blir dermed en slags kommentar til hverandre, som gjerne kan kalles en målrettet tolkning. Det blir ofte sagt, særlig i norsk sammenheng, at det å gå i skog og mark kan åpne for åndelige opplevelser, som – hvilket ofte også blir sagt – kan erstatte mer tradisjonell tilbedelse som for eksempel kirkegang. Så sant som dette nok kan være for mange, så er den naturlige gudsåpenbaringen også skjult. Naturopplevelser i seg selv peker ikke nødvendigvis mot en gudstro, langt mindre mot

en spesifikt kristen tolkning. De regelmessige tidebønnene gir derimot en spesifikt trosmessig, nærmere bestemt en kristen livstolkning, som kan fungere som et svar eller kommentar til inntrykkene som er skapt gjennom vandringen, både gjennom naturinntrykk og gjennom den indre prosess som oppstår gjennom å gå lange strekninger og bevege seg fram mot et mål. Bønnene gir i neste omgang retning for den videre vandring, og den hjelper å holde fast på at vi er på vei mot både et ytre og et indre mål.

På samme måte er bønnene også et apropos til den filosofiske samtalen. I samtalen er målet å finne fram til sannheten ved bruk av fornuft og resonnement. Liturgisk bønn derimot, har vært karakterisert som bevisst å bruke feil ord, fordi vi i siste hånd står overfor et uutsigelig mysterium, der ingen ord kan bli "riktige". Liturgien er nettopp en anerkjennelse av fornuftens og intellektets begrensning i det å forstå de dypeste ting i tilværelsen. Dermed presenterer tidebønnene en alternativ bruk av ordene; ikke som instrumenter til å nå frem til en bestemt tanke, men mer som instrumenter for å kle undringen i møtet med det som ligger bortenfor ordene. Slik sett vil samtalen og bønnen utfylle hverandre, men også utfordre hverandre. En trening i å tolke og presisere, slik det gjøres i samtalen, vil påvirke oppfatningen av ordene som brukes i den liturgiske bønnen, og kunne tydeliggjøre hvordan de her brukes alternativt. Det vil kunne gi en dypere forståelse av hvordan ordene i bønnen kan ha åpne tolkninger, ikke noe som er gitt en gang for alle, men avhengig av situasjonen hos den som ber.

I løpet av prosjektperioden har det vært utprøvd forskjellige typer tidebønner, noe som har gitt erfaringer med hva som fungerer bra og mindre bra. En av konklusjonene er at enkle og samtidig stramt oppbygde strukturer fungerer godt. Det bør ikke

Tidebønn på vandring

være for krevende å gjennomføre gudstjenestene underveis; de skal kunne fungere som pust, hvor formene ikke står i veien, men hvor det skal kunne være et betydelig element av gjenkjennelse. I størst mulig grad bør de kunne gjennomføres uten bruk av agender eller sangark.

Oppsummering

Sammenstillingen av de ulike elementene i dette prosjektet, særlig innplasseringen av filosofisk samtale i en kristen pilegrimsvandring, har vært spennende og utfordrende, og det har gitt innsikter som kanskje ikke kunne kommet like godt fram i andre sammenhenger. Som sagt tidligere er ikke sammensettingen av elementene den eneste mulige. Filosofisk samtale kan også brukes uavhengig av pilegrimsvandring, slik det også har vært prøvd innen rammen av prosjektet. Pilegrimsvandring med barn og unge er dessuten i seg selv en spennende arbeidsform, uavhengig av samtalen, og har også tidligere vært prøvd ut i regi av Ung Kirkesang. Likevel er erfaringen fra prosjektet at sammenstillingen av disse elementene har virket gjensidig fruktbart på enkeltdelene.

Ut fra et kirkelig synspunkt er det en djerv arbeidsform, ikke uten fallhøyde. En filosofisk samtale er i utgangspunktet ikke en kristen eller religiøs kontekst. Den er i sin natur fri fra slike forutsetninger. Derfor krever bruken av den en viss grad av tillit fra arrangørens side, til at det kristne budskapet har styrke til å fremstå troverdig i en slik fri samtale, eller om man vil, at Den Hellige Ånd kan være virksom, slik at når samtalen er uttrykk for en ekte søken etter sannhet, så vil et også kunne føre deltakerne fram mot et møte med Gud, og/eller en mer avklart tro. Selv om en må være forberedt på, og akseptere, at også det motsatte kan skje, at troen på Gud blir mindre troverdig. Det skal legges til at erfaringene med prosjektet tilsier ikke at samtalen alltid, eller ikke en gang hovedsaklig kommer inn på eksistensielle spørsmål som konkret setter opp problemstillingen tro/ikketro. Dermed blir samtalen vel så mye en trening i presis tenkning. Som et hovedsynspunkt for prosjektet kan det likevel sies at en gudstro ikke bare bør tåle, men også trenger å bli utfordret av intellektet, for å kunne bli en mer grunnfestet tro. Teorien bak prosjektet er at en god ramme rundt dette er den åpning for undring og meditasjon som en pilegrimsvandring er. Erfaringene så langt har bekreftet at det er en tjenlig arbeidsform.